

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ANLATIM TARZLARI

Arş. Gör. Özay KARADAĞ*

GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında belli dönüm noktaları görülür ki bu noktalar, insanlığın gelişme yolundaki büyük sıçramalarına tanıklık etmiştir. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz yazının bulunmasıdır. Yazının koruyucu özelliği aynı bilgi, beceri ve tecrübelerin tekrar tekrar üretilmesinin önüne geçerek, mevcut bilgi, beceri ve tecrübelerin üzerine yenilerinin eklenmesine imkân sağlamıştır. Böylelikle insanlık yazıdan sonra çok daha hızlı ilerleyebilmiştir.

Yazının insanlar arasında bir iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanmasından sonra, sözlü anlatıma paralel, ancak birçok yönüyle farklı, yazılı anlatım ortaya çıkmıştır. Bugün, hayatın her alanında çok önemli bir yere sahip olan yazılı anlatım, eğitim sürecinde de üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur.

Anlatmak kelimesi, Türkçe Sözlük'te (1998: 114) *bir konu üzerinde açıklamada bulunmak, bilgi vermek, izah etmek, söylemek, nakletmek* olarak ifade edilir. Anlatım ise; *anlatmak işi, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazı ile bildirme, ifade* biçiminde açıklanmaktadır.

Bu açıklamalardan hareketle yazılı anlatım; **bir duygunun, düşüncenin, konunun daha genel bir ifadeyle şeyler hakkındaki bilgilerin yazı ile muhatabına / okuyucuya aktarılmasına** denir.

Türkçe eğitimi açısından bakıldığında yazma / yazılı anlatım dört temel dil becerisinden biri olarak karşımıza çıkar. Dil becerileri, anlama teknikleri olarak “okuma-dinleme”; anlatma teknikleri “konuşma-yazma”dır. İnsanların duygu ve düşüncelerini aktarmada doğuştan itibaren en çok kullandıkları dil becerisi **konuşmadır**. Konuşma ana dili

---

* Gazi Üni. Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Bölümü. okaradag74@hotmail.com

edinimi sürecinde elde edilen bir beceridir ve ilerleyen yaşlarda da yazmaya göre çok daha gelişmiş olarak karşımıza çıkar. Buna karşılık **yazma becerisi** eğitim sürecinde gündeme geldiğinden, konuşmaya göre daha geç yaşlarda geliştirilmektedir. Bu sebeple yazma becerisi konuşmaya göre daha çok üzerinde durulmaya / geliştirilmeye muhtaçtır.

İlköğretimin temel hedefi, bireyin yaşamda ihtiyaç duyacağı temel bilgi ve becerileri kazanmasını sağlamaktır. Yazılı anlatım açısından düşünüldüğünde, Türkçe derslerinde kişiye, hayatta ihtiyaç duyacağı temel yazma bilgi ve becerileri kazandırılmalıdır. Bu sebeple, eğitim sürecinde geliştirilmek istenen yazılı anlatım becerisi bir çok unsuru ile ele alınmalıdır.

Yazılı anlatımda karşımıza çıkan önemli unsurlardan biri de yazılı **anlatım şekilleri / biçimleridir**. Bu çalışma esas olarak anlatım şekilleri olarak ifade edilen kavramı daha belirgin hale getirmeyi ve Türkçe eğitimindeki önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anlatım Şekilleri Kavramı

Şekil kelimesinin aslı Arapça **şekl** kelimesidir ve *bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüşü, biçim, anlatım biçimi* (Sekizinci anlamı) olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük 1998:2083). Biçim kelimesi Türkçe bir kelimedir ve *dış görünüş, şekil, sanat ve edebiyat eserlerinde dış görünüş, tarz* (Beşinci anlamı) olarak tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük 1998:289).

Şiirde şekil kavramı, nazım şekilleri terimi ile karşımıza çıkar ve tamamıyla şiirin dış yapısıyla ilgilidir. Örneğin, koşma nazım şekli 11’li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde yazılan ve kafiye şeması **aaba, ccca, ddda, ...** olan şiirlerin genel adıdır. İşlediği konuya göre koçaklama, ağıt, güzelleme gibi isimler alır. Şiirde bu şekilde tam olarak ifadesini bulan şekil kavramı, dize ve uyağın bir düzen içinde birleşmesinden oluşmaktadır.

Şiirdeki şekil kavramı ile düz yazıdaki şekil kavramını birbirleriyle örtüşmemektedir. Düz yazıdaki şekil kavramı yanlış anlaşılıp “tür” ile karıştırılabilmektedir. Şekil / biçim kelimelerinin ilk çağrışımları dış yapı ile ilgili olduğundan bu karışıklık doğaldır.

Yazılı anlatım kitaplarında anlatım şekilleri ya da anlatım biçimleri başlığı altında konu ele alınmakta ancak bu terimin açıklaması hemen hiçbir kaynakta yer almamaktadır (Bkz. Yaman-Köstekçi 1998:144-148; Kantemir 1991:216-228; Özdemir-Binyazar 1979:69-116; Aktaş-Gündüz 2001:87-95...).

Anlatım şekilleri teriminin yarattığı kargaşa ancak yeni bir adlandırma ile giderilebilir. Genel olarak bir çok eserde ifade edilen **tartışma, betimleme, öyküleme ve açıklama** kavramları şekilden ziyade konunun nasıl ele alındığı ve işlendiği ile ilgilidir. Bu yönleriyle de üslup özelliği olarak görülmelidir.

Gerçekten de Oğuzkan (2001:210) konuyu üslup özelliği olarak ele almış ve diğer yazarlar tarafından anlatım şekilleri olarak zikredilen konuyu anlatım teknikleri olarak ifade etmiştir. *Bir konuyu konuşmaya veya yazmaya başlamadan önce, o konuya hangi anlatım tekniğinin gerektiğini belirlemek, ona göre bir anlatım yolu izlemek gerekir* .

Tural (1979: 79-80), diğer yazarların tamamından farklı olarak ilgili kavram için tarz kelimesini kullanmaktadır. Yazmak Sanatı adlı makalesinde, yazılı anlatımda nasıl ifade edeceğimiz sorusunun cevabının ifade tarzları olduğunu söylemektedir.

“Anlatım şekilleri” kavramı yanlış çağrışımlara sebep olmaktadır. Şekil ya da biçim terimleri dış yapı özelliği olarak ele alınmalıdır. Bu kelimelerin yerine **tarz** kelimesini kullanmak daha uygun olacaktır: “**Anlatım Tarzı**”. Zira tarz kelimesi, *özel oluş ya da davranış biçimi, üslup, stil* anlamına gelmektedir (Türkçe Sözlük 1998:2142). Bu sebeple çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde “**anlatım tarzı**” terimini kullanacağız.

Yazılı anlatımdaki başarı sadece neyi anlattığınızla değil, nasıl anlattığınızla ilgilidir. Anlatılan konunun ele alınışı ve işlenişi, anlatımın etkisi bakımından büyük önem taşır. Bu sebeple Türkçe eğitiminde, anlatım şekilleri olarak ifade edilen **tartışma, betimleme, öyküleme ve açıklama** kavramları bir konu olarak ele alınmalı ve öğrencilere bunların uygulamaları ve incelikleri kavratılmalıdır.

Yazılı Anlatım Tarzları

Anlatım tarzı, konunun ele alınış ve işleniş tarzıdır. En basit söyleyişle, Nasıl anlatacağız?, sorusunun cevabıdır. Anlatım tarzını belirleyen en önemli unsur anlatıcının amacıdır. Yazılı anlatımı yapan kişi amacına uygun olarak bir tarz belirlemek durumundadır.

Anlatım tarzının belirlenmesi yazılı anlatımın planında yer almalıdır. Herhangi bir konuda yazmaya başlamadan önce bir plan yapmanın, yazının sonunda, doğru hedefe ulaşmayı sağlayan önemli unsurlardan biri olduğu açıktır. Plan, bu bakımdan bizi doğru hedefe götüren bir yol haritası özelliği taşır. Tural (1979: 78-79), bir anlatıma başlamadan önce planlama yapmanın gerekli olduğunu ve planın anlatımı geliştireceğinden kurtardığını söyleyip planı; *herhangi bir konuda duygu,*

düşünce ve davranışların daha önceden sıraya konması; konuya ait unsurların en uygun biçimde düzenlenmesi; olarak tanımlıyor.

Her düzeyde yapılacak yazılı anlatım çalışmalarında, öğrencilere, öncelikle plan yapmanın önemi kavratılmalı ve bu planlamanın nasıl yapılacağı öğretilmelidir. Yazılı anlatımda yapılacak planın en önemli unsurlarından biri de anlatım tarzının belirlenmesidir. Tural (1979: 79), planlamanın bu aşamasını “*İfade tarzlarından hangisinin kullanılacağına kararlaştırılması (Nasıl ifade etmeyi düşünüyorsunuz?)*” olarak ortaya koymaktadır.

Konun ele alınışı ve işlenişi olarak yukarıda ifade ettiğimiz ve yazılı anlatımın planlanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan dört temel anlatım tarzı vardır. Bunlar; Açıklama, Tartışma, Betimleme, Hikâye / Öyküleme’dir. Aynı metin içinde birden fazla anlatım tarzı kullanılabilir. Bu üsluba ya da anlatılacak konuya göre değişir. Açıklama ile tartışma, betimleme ile öyküleme çoğunlukla bir arada kullanılır. Ya da bir öykülemenin içinde de açıklayıcı bir bölüm olabilir.

1. Açıklama Anlatım Tarzı

Açıklama, yazılı anlatımda en çok başvurulan anlatım tarzıdır. Açıklama kelimesi, *bir konu ile ilgili gerekli bilgileri vermek, izah etmek, bir sorunla ilgili olarak aydınlatıcı bilgi vermek, bir sözün ya da yazının ne anlatmak istediğini belirtmek, yorumlamak anlamlarına gelir* (Türkçe Sözlük 1998:14).

Açıklama, herhangi bir konuda bilgi vermek ya da bir şey öğretilmek istendiğinde kullanılan bir anlatım tarzıdır. Bu anlatım tarzında amaç, anlatılacak konu hakkında bilgi vermek ve o konuda okuyucuyu aydınlatmaktır.

Açıklama anlatım tarzı kullanılarak yapılan anlatımda, öncelikle amaç açıkça ortaya konur. Anlatımda sınıflandırma, inceleme ve karşılaştırma yöntemlerinden ve ana düşünceyi destekler nitelikteki resim, plân ve şemalardan yararlanır (Gündüz-Aktaş 2001:87). Anlatım içinde sorulara bağlama, tanıtmaya ve tanımlama kullanılabilir. Esasen açıklama, ele alınan konular üzerinde birtakım soruları aydınlatma, çözümleme işlemidir (Özdemir-Binyazar 1979:70). Konu ile ilgili olarak okuyucunun zihninde oluşabilecek sorular yazar tarafından öngörülüp cevaplanmalıdır. Yazarın öngörüsü ne kadar iyi olursa, anlatımın etkisi / başarısı denli büyük olur. *Tanıtmaya açıklamanın en yalın, en kestirme yoludur. Genel bir deyişle bir kavramı, bir varlığı sözcüklerle gösterme, “Bu nedir?” sorusunu karşılamadır. Bir bakıma anlamı yoğunlaştırma, ilgileri bir noktaya toplamadır...Tanıtmalarda tanımlamalardan*

yararlanılır. Anlam yoğunlaşması da ancak tanımlarla gerçekleşir (Özdemir-Binyazar 1979:81-82).

Açıklama anlatım tarzında dikkat edilmesi gereken diğer hususlar şöyle sıralanabilir:

1. Konuyu iyice kavramak,
2. Bilgileri doğru ve düzenli olarak vermek,
3. Gereklikçe levha, grafik, istatistik, resim benzeri gereçlerden faydalanmak,
4. Konun ayrıntularıyla açıklanmasında örneklerden ve karşılaştırmalardan yararlanmak,
5. Açık, seçik, yalın, sade ve süssüz bir anlatım kullanmak (Kantemir 1991: 226).

Yazılı anlatımda herhangi bir konunun açıklanmasında şu yollardan (Yaman – Köstekçi 1998: 145) birine ya da birkaçına başvurulabilir:

1. Tanımlama,
2. Örnekleme,
3. Benzetme,
4. Karşılaştırma,
5. Tanık (delil) gösterme,
6. Somutlaştırma,
7. Soyutlaştırma,
8. Sorulara bağlama,
9. Zıtlıklardan yararlanma,
10. Bağlantı kurma.

Açıklama anlatım tarzı bilgi vermeye dayalı olduğundan bilgi eksikliği bu anlatım tarzını başarısız kılar. Öğrencilerin, herhangi bir konuda bilgisi yeterli olsun ya da olmasın, en çok kullandıkları anlatım tarzı açıklamadır. Bu anlatım tarzının öğrenciler tarafından sıkça tercih edilmesinin ve yanlış olarak uygulanmasının esas sebebi, öğrencilerin bu tekniklere ilişkin bilgilere sahip olmamasıdır.

İnsanlar günlük hayatta yazma ihtiyacı duyarlar ve çoğunlukla açıklayıcı metinler oluşturmak zorunda kalırlar. Dilekçe, telgraf, davetiye, ilan vb. metinler ağırlıklı olarak açıklama anlatım tarzı ile

oluşturulur. Öğrencilerin sıkça başvurduğu ders kitapları ya da günlük hayatta karşılaştıkları ahlak kitapları, dini metinler vb. çoğunlukla açıklama anlatım tarzı ile kaleme alınmaktadır.

2. Tartışma Anlatım Tarzı

Tartışma kelimesi, *birbirlerine karşı düşünceleri karşılıklı savunma, bir sorun üzerine sözle veya yazılı olarak karşılıklı, bazen de sertçe savunma* anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük 1998:2142).

Yaman ve Köstekçi (1998:145) bu anlatım tarzını “Tartışmacı Anlatım” olarak ifade etmişler ve *herhangi bir düşünceyi, yargıyı veya teklifi çürütmek, değiştirmek amacıyla kullanılan anlatım biçimi* olarak tanımlamışlardır. Kantemir (1991:228), okurumuzun yerleşmiş kanılarını değiştirmek ya da herhangi bir konuda bizim gibi düşünmesini sağlamak gerektiğinde bu anlatım tarzının kullanılabileceğini ifade etmektedir. Aktaş ve Gündüz (2001:88) bu anlatım tarzını Kanıtlayıcı Anlatım olarak adlandırmaktalar ve *ortaya atılan bir öneriyi, bir düşünceyi, bir yargıyı değiştirmek, desteklemek yahut yanlışlığını kanıtlamak için başvurulan bir anlatım biçimi* olarak tanımlamaktadırlar. Oğuzkan (2001:211), doğrudan anlatımın daha gelişmiş bir şekli olarak **Kanıtlama Yoluyla Anlatım** terimini kullanmakta ve *bu tür anlatımda bir kuram ya da kanıtlanmaya değer bir görüş, kanıtlar sıralanarak doğrulanmaya çalışılır*, demektedir.

Özdemir ve Binyazar (1979) bu anlatım tarzını seçmeye yönelten etkenin karşımızdakilerin kanılarını, inanışlarını değiştirme eğiliminden doğduğunu, herkesin farklı düşünebileceğini, bu düşünceler arasındaki bu ayrılığın çeşitli düşünce düzlemleri yarattığını, bu düzlemler arasındaki karşılıklı düşünce akımı ve çatışmanın tartışmayı doğurduğunu söylemektedir. Yazar, bu yönüyle tartışma anlatım tarzının öbür anlatım tekniklerinden ayrıldığını ifade etmektedir.

Tartışmada bir önerme gereklidir. Okuyucuya benimsetmek isteğimiz yargı önermedir. Bu tür anlatımlarda işlenen konunun / ileri sürülen önermenin açık, tartışmaya uygun nitelikte ve tek yönlü olması gerekir. Örneğin, *Kar bütün çirkinlikleri örter, tabiat tadına doyum olmaz bir tabloya dönüşür önermesi* öznel bir önermedir ve yargısı kişiden kişiye değişeceğinden sağlıklı bir tartışma olması beklenemez (Aktaş – Gündüz 2001:88).

Tartışma anlatım tarzında asıl amaç okuyucuyu ikna etmektir. Okuyucuyu ikna edebilmek için de tartışma anlatım tarzının etkili kullanılması gereklidir. Kantemir (1991: 229), tartışma anlatım tarzında başarı sağlamak için;

1. *Konuyu ve konu üzerinde ileri sürülecek öneriyi iyice kavramak,*
2. *Kanıtları iyi seçmek,*
3. *Konu dışına çıkmamak,*
4. *Karşıt olduğumuz fikrin, doğru olmayan yönlerini bulmak ve ortaya koymak,*
5. *Konunun gerektirdiği ölçüde, örneklere, karşılaştırmalara ve istatistiklere başvurmak gerektiğini ifade etmektedir.*

Tartışma anlatım tekniği özellikle makalelerde ve eleştiri yazılarında, bunun yanında deneme ve fıkra türlerinde ağırlıklı olarak kullanılır.

Tartışma, gerçekten de öğrenciler için verimli olabilecek anlatım tarzıdır. Tartışma, karşıdaki kişinin fikrini değiştirmeyi hedeflediğinden öğrencileri düşünmeye sevk edecektir. Düşünme, yeni bilgilerin ve fikirlerin üretilmesi için şarttır. Bu sebeple öğrenciler, tartışma anlatım tarzını kullanmaları hususunda cesaretlendirilmelidir.

3. Betimleme / Tasvir Anlatım Tarzı

Betimlemek, *bir nesnenin kendine özgü belirtilerini tam ve açık biçimde söz veya yazı ile anlatmak, tasvir etmek* olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük 1998: 278).

Yaman ve Köstekçi (1998:146), betimleme anlatım tarzını sanatlı anlatım olarak değerlendirmiş ve *nesne ve mekanların çeşitli özellikleriyle göz önünde canlandırılması, kelimelerle resim çizme sanatı* olarak tanımlamıştır. Kantemir (1991:224), betimleme anlatım tarzını belli bir konuda izlenim kazandırmak istediğimiz zaman kullanabileceğimiz bir teknik olduğunu söylemiş ve *varlıkların durumlarını, özelliklerini, sözcüklerle resim çizer gibi anlatma ve okuyucunun gözleri önünde görüyormuşçasına canlandırma* olarak tanımlamıştır. Aktaş ve Gündüz (2001: 89), *bir nesnenin, yerin görünüşü, hareketleri, kişide uyandırdığı intibaları anlatmayı ve zihinde canlandırmayı amaçlayan bir anlatım tarzı* olarak ifade etmişlerdir. Hemen hemen bütün yazılı anlatım kitaplarında benzer tanımlamalar yapılmıştır.

Betimleme gözlemlere dayanır. Kişinin gözlemlerindeki başarı bu anlatım tarzında da doğal olarak başarıyı arttırır. Öğrencilerin bu anlatım tarzını etkili kullanabilmeleri için, öncelikle onlara gözlem yapma becerisi kazandırılmalıdır. Başarılı betimleme örneklerine hikâye ve

romanlarda sıkça rastlandığından öğrencilere bu kitaplardan seçilecek örnekler okunmalı, anlatım tarzının incelikleri kavratılmalıdır.

Betimlemeyi sadece dış görünüşün kelimelerle resimlenmesi olarak düşünmemek gerekir. Bu, okuyucunun zihninde imaj oluşturmaya yarar. Diğer yandan bütün duyu organlarını da harekete geçirecek heyecanlar betimleme yoluyla yaratılabilir. Buradan hareketle betimlemeler edebi betimleme ve fikir ağırlıklı betimleme olarak ikiye ayrılabilir. Edebi betimleme özeldir ve anlatıcının konuyu duygu ve yorumlarını katarak kendinde uyandırdığı intibalara göre anlatması esasına dayanır. Fikir ağırlıklı betimleme neseldir, konunun kişisel yorum katmadan olduğu gibi anlatılmasıdır (Aktaş–Gündüz 2001:89).

Betimlemede ayrıntıların seçimine özellikle dikkat etmek gerekir. Anlatılacak olay, mekân, nesne ya da durum hakkındaki bütün ayrıntıların betimlenmesi okuyucuyu sıkabilir. Bu sebeple betimleme yapılacak unsurlar dikkatle seçilmelidir. Seçimde okuyucunun seviyesi de göz önünde tutulmalıdır.

4. Hikâye / Öyküleme Anlatım Tarzı

Öyküleme, *tahkiye, bir olayı anlatmadaki düzen, anlatış düzeni* olarak tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük 1998:2114). Yaman ve Köstekçi (1998:146) öyküleme anlatım tarzını sanatlı anlatım içinde ele almış ve *herhangi bir olayın belli bir akış içerisinde anlatılması, olayların belli bir düzene göre; zaman, yer ve oluş sıraları esas alınarak anlatılması* olarak açıklamıştır. Kantemir (1991: 217), okuyucuyu olaya katma ve heyecanlandırma amacı güdüldüğü zaman kullanılacak bir tarz olduğunu ifade etmiştir. Aktaş ve Gündüz (2001: 95) bu anlatım tarzını hikâye etme yoluyla anlatım olarak adlandırmış, başlı başına bir olayın anlatılması, okuru düşündürmekten çok, olay vasıtasıyla heyecanlandırma için kullanılacak bir teknik olduğunu ifade etmişlerdir.

Öyküleme anlatım tarzıyla ilgili olarak kaynakların bulunduğu temel nokta **olay** anlatımıdır. Öyküleme anlatım tarzının temelini olay oluşturur. Yazar fikirlerini olaylar yardımıyla ifade eder ve okur olaylar vasıtasıyla bilgilendirilmeye çalışılır.

Öykülemede hareket / eylem önemli bir yer tutar. Anlatımda bir sahnedeki diğerine geçiş hareketi doğurur ve böylece hareket olguların birbirini etkilemesiyle oluşur. Olayın başlayışı ve gelişmesi hareket unsuru ile sağlanmış olur.

Öykülemede bir diğer öge zamandır. Zaman başlangıcı ve bitişi olan bir kesittir. Bir durumdan başka bir duruma geçiş belirli bir zaman diliminde gerçekleşir. Zaman diliminin bir bütünlüğü olmalıdır. Olaylar başlangıç ve sonuç arasında doğar gelişir ve oluşur. Yazarın tercihinde

bağlı olarak zaman çizgisinin değiştiği görülebilmektedir. Örneğin yazar, olayın başlama noktası yerini daha ilerideki ama daha dramatik bir noktadan başlayıp, daha sonra olayın başladığı noktaya dönerek olayı aktarabilir ya da bunun tam tersi bir yol izleyebilir (Özdemir–Binyazar 1979:118).

Anlam, öyküleme anlatım tarzının bir diğer unsurudur. Bu eylem hâlindeki olguların anlatımı başka bir deyişle hayatı eylem hâlinde sunma demektir. Öykülemede söz konusu olan olayların nedenleri insanlara bağlıdır. İnsanların birtakım istekleri, tutkuları ve güdülleri vardır. Bunlar davranışları etkilediği gibi, olayların doğmasını da hazırlar. Bu yüzden doğa olayları dışında kalan bütün olaylara, gerçekte insanların eyleme dönüşmüş istekleri, tutkuları ve güdülleri olarak bakılabilir. Öykülenen olay ister gerçek hayattan ister tasarlanmış olsun böylesine bir anlam ve bütünlük taşımazsa inandırıcı olamaz.

Yer, olayın gerçekleştiği ortamdır ve ne kadar iyi tanıtılırsa anlatımın okuyucu üzerinde bırakacağı etki de o denli büyük olur. Öykülemenin esasını oluşturan olayları kişiler yaşar. Bu yüzden öykülemede kişiler ayrıntılı olarak tanıtılmalıdır.

Bu anlatım tarzı özellikle roman, hikâye, tiyatro, biyografi, otobiyografi, tarih, gezi, fıkra türlerinde kullanılır.

Anlatım Tarzlarının Öğretimi

Öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesi açısından, anlatım tarzları üzerinde durulması gereken bir konudur. Öğrencilerin kişisel üslûp oluşturmaları için anlatım tarzları bilgisine sahip olmaları ve bu bilgileri yazılı anlatımlarında kullanabilmeleri gerekir.

Anlatım tarzlarının öğretiminde yapılacak en temel uygulama, öğretilen anlatım tarzının ağırlıklı olarak kullanıldığı metin örneklerinin, anlatım tarzı açısından incelenmesidir. Örneğin, öyküleme anlatım tarzının kavratılması için, sınıfta bir öykünün, konunun ele alınışı ve işlenişi bakımından, değerlendirilmesi gerekir. Betimleme anlatım tarzı için, bir romandan ya da gezi yazısından alınacak betimlemenin incelenmesi bu anlatım tarzının öğrencilere kazandırılmasında önemli rol oynar. Açıklama için ders kitaplarından alınacak metinler, tartışma için makale bu açıdan incelenebilir. Bu tür uygulamalarda öğrenciler, “Yazar konuyu **nasıl** anlatmış?” sorusuna cevap aramalıdır.

Açıklama anlatım tarzının kavratılması için şu uygulamalar yapılabilir:

Betimleme

◆ Öğrencilerden yazılı anlatım çalışması öncesi bir konu hakkında bilgi toplamaları istenir. Öğrencilere 2-3 gün zaman verilir. Öğrenciler konu hakkında gerekli bilgileri topladıktan sonra yazılı anlatım çalışmasına başlanır. Öğrencilerden, konu hakkında topladıkları bilgileri birer cümle hâlinde yazmalarını isteyip, önemli gördüklerinden daha az önemli gördüklerine doğru sıralamaları istenir. Bu sıralamanın sonucunda bilgiler arasında bir gruplandırma yapmaları istenir. Bu gruplandırmaların her birisi bir paragraf teşkil edecektir. Grupları oluşturan bilgi cümleleri arasında paragrafı oluşturacak bağlantıların yapılması istenir. Birer paragraf hâline gelen grupların mantıksal bir sıraya konarak tam bir metin hâline dönüştürülmesi istenir. Son olarak öğrencilerden oluşturdukları metinlere uygun bir başlık bulmaları istenir.

◆ Öğrencilerden kendilerini bir turist rehberi olarak düşünmeleri istenir. Yaşadıkları şehre gelen turistlere o şehir hakkında bilgi verecekleri söylenir. Turistlere verilecek bilginin şehrin temel özelliklerini ortaya koyacak nitelikte olması gerektiği söylenir. Şehir hakkında ne anlatacaklarını düşünmeleri ve bunları sıraya koymaları istenir. Son aşamada bu konudaki tasarılarını bir metin hâline dönüştürmeleri istenir (Fowler, 1989).

◆ Açıklama anlatım tarzında tanımların önemli bir yeri vardır. Öğrencilerin bir kavram ya da varlık tanımı yapabilmeleri için onlara varlığın ya da kavramın özellikleri hakkında bilgi verilir. Bundan hareketle bir tanım oluşturmaları istenir. Tam tersi olarak öğrencilerden tanımlanan kavram ya da varlığın özelliklerini bulmaları istenir.

◆ Tanımlamalar için yapılabilecek bir başka uygulama da tanım oluşturulan bütün kelimelerin düzensiz olarak verilmesi ve öğrencilerin bu kelimeleri kullanarak tanım yapmalarını istenmesi olabilir.

Tartışma

◆ Öğrencilere, onların ilgisini çekebilecek birden fazla konu verilir. Bu konulardan birisi hakkında iddialar üretmeleri ve bunları yazmaları istenir. Ardından iddialarını destekleyici fikirleri yazmaları istenir. Daha sonra kendi görüşlerinin aleyhinde olan fikirleri yazmaları istenir. Lehte ve aleyhte olan fikirler arasında kıyaslama yapmaları istenir. Bu çalışmalarının ardından kendi iddialarını kanıtlayan bir metin oluşturmaları istenir.

◆ Aynı konuyla ilgili zıt görüş içeren iki makale öğrencilere verilir. Öğrencilerin bu iki makaleyi okumaları istenir. Öğretmen, makalelerde fikirlerin nasıl ortaya konduğunu ve ispatlandığını açıklar. Daha sonra öğrencilere 2-3 konu seçeneği ile yazılı anlatım yaptırılır. Örneğin, “Bir kadının yeri evidir.” konusunda lehte ya da aleyhte

argümanları öğrencilerin yazılı anlatım çalışmalarında geliştirmeleri istenir (Fowler, 1989).

◆ Öğrenciler tarafından bilinen güncel problemlere onların çözümler üretmeleri istenebilir. Örneğin, “Büyük şehirlerdeki çevre kirliliğini azaltmak için ne yapılabilir?” konusu verilir. Birinci aşamada öğrencilerden problemin ne olduğunu ortaya koymaları ve sonuçlarını listelemeleri istenir (Hava, su ve yol kirliliği olabilir.). İkinci aşamada öğrencilerin bu problemler için olası çözümler üretmeleri ve bunları listelemeleri istenir. Üçüncü aşamada bu çözümleri anlatmaları istenir. Öğrenciler ideal değil olası sonuçlara ulaşmaları konusunda uyarılır. Son olarak bunları bir metin hâline dönüştürmeleri istenir.

Betimleme

◆ Aynı yerin 50-60 yıl öncesindeki ve şimdiki fotoğrafları öğrencilere verilir. Fotoğrafların seçiminde fotoğraflarda görülen unsurlarının fazla olmasına dikkat edilmelidir. Sonra öğrencilerden fotoğraflar arasındaki değişiklikleri listelemeleri istenir. (Binalar, taşitlar, insanların giyinişleri vb.) Giriş bölümünde öğrencilerden bu yerin eski hâlini anlatmaları istenir. Bu bölümde öğrenilen geçmiş zamanı kullanmaları istenir. Gelişme bölümüne o yerin şimdiki haliyle kıyaslama yaparak başlamaları istenir. Daha sonra fotoğraflarda değişmeyen unsurların sıralanması istenir. Gelişme bölümünün sonunda değişikliklerin anlatılması istenir. Sonuç bölümünde zamanın insanlar, çevre vb. üzerindeki etkisini anlatarak metinlerini tamamlamaları istenir (Fowler, 1989).

◆ Öğrencilerin en çok vakit geçirdikleri yerler hakkında yazılı anlatım yaptırmak betimlemenin kavratılmasında etkili olur. Örneğin, kendi odalarını ya kardeşlerinin odalarını anlatmaları istenebilir.

◆ Kişisel betimlemeler de belli başlıklarla öğrencilere verilebilir. Yaş, giyim, hobiler, aile vb. başlıkları öğretmen sıralar ve bu başlıklar çerçevesinde öğrencilerin yakınında olan ya da bildikleri kişileri anlatmaları istenilebilir.

◆ Önceden oluşturulmuş ya da bir eserden alınmış betimlemelerden bazı sözcükler çıkarılır. Metinde boş bırakılan yerler için birden fazla seçenek öğrencilere verilir. Onlardan uygun olanları bulup yazmaları istenir. Bu uygulama özellikle sıfatlar üzerinde yapılabilir.

Hikâye etme / öyküleme

◆ Öğrencilere bir olay kurgusu verilir. Kurgu kısa, basit cümleler hâlinde oluşturulur. Öğrencilerden hayal güçlerini kullanarak bu olayı anlatmaları istenir.

◆ Öyküleme kronolojik sıralama önemlidir. Bir hikâye öğretmen tarafından çok kısa olarak öğrencilere özetlenir. Daha sonra aynı hikâye paragraf sıraları değiştirilmiş olarak öğrencilere verilir. Onlardan bu hikâyeyi yeniden sıraya koymaları istenir.

◆ Hikâyelerde giriş bölümü sahnenin oluşturulması ve okuyucuya tanıtılması bakımından, sonuç bölümü de etkileycilik ve okuyucu üzerinde etki bırakması bakımından önemlidir. Öğrencilere girişi ve sonucu olmayan bir hikâye verilir. Öğrencilere, hikâye okunduktan sonra, metnin giriş ve sonuç bölümlerini tahmin etmelerine yardımcı olacak sorular yöneltilir. Son olarak hem giriş hem de sonuç bölümü için iki ya da üç seçenek verilerek doğru olanı bulmaları istenir (Fowler, 1989).

SONUÇ

Çalışmamızda yazılı anlatımda üslûbun bir unsuru olarak kullanılan ve yaygın olarak anlatım şekilleri / biçimleri olarak kullanılan yazılı anlatım tarzlarını açıklamaya ve yazılı anlatım açısından önemini ortaya koymaya çalıştık.

Anlatım tarzları, yazılı anlatımın en önemli unsurlarındandır ve öğretmenler tarafından üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Bunlar beceri geliştirmeye yönelik unsurlardır ve eğitim programı içinde yer almalıdır. Ancak halen yürürlükte olan Türkçe programı eğitim-öğretim programı olarak iç içedir. Program bu açıdan bir düzenlemeye ihtiyaç duymaktadır. Bu sorunu Özbay, *Bir kere son Türkçe Programının adı "Eğitim Programı" olduğu halde "Öğretim Programı" ile iç içedir. Böyle bir durumu ise yadırgamamak gerekir. Zira ülkemizde hemen her sahada olduğu gibi eğitimde de bir kavram kargaşası yaşanmakta; eğitim programı ile öğretim programı birbirine karıştırılmakta yahut da "eğitim öğretim programı" adıyla geçiştirilmektedir* (Özbay 2000: 177).

Türkçe Programında anlatım tarzlarının kavratılmasına yönelik amaç ya da davranış bulunmamaktadır. Anlatım tarzları tamamiyle öğrencilere kazandırılacak becerilerle ilgilidir ve eğitim programı olarak adlandırılan bir programda konuya ilişkin kazandırılacak becerilerin somut olarak yer alması gerekir. Her sınıf düzeyinde **"Yazılı anlatımda kullanacağı anlatım tarzını belirleyebilmek."** bir davranış yer almalıdır.

Yazma, anlatma tekniği olarak dilin dört temel becerisinden biridir. Kişinin toplum içinde başarılı olabilmesinin tek yolu değilse de en önemli yollarından biri **yazma**dır. Bu yüzden yazılı anlatıma, yazılı anlatım içinde de anlatım şekillerine gereken ağırlık öğretmenler tarafından verilmelidir.

Türkçe öğretmeni öğrencide şu bilinci oluşturulmalıdır: *Güzel yazmak kabiliyetle ilgili olabilir; ancak iyi ve doğru yazmak, Türkçeyi hatasız kullanmak herkesin yapabileceği bir iştir. Yazma tekniğini, dilin kurallarını bilen ve bu bilgileri sürekli uygulayan herkes, zamanla iyi ve doğru yazma alışkanlığı kazanabilir* (Özbay 2000:182). Öğrencilerimizin tamamından yazar olmalarını istemek mümkün değildir. Ancak, onların ana dilini doğru kullanabilen duygu ve düşüncelerini tam ve etkili olarak anlatabilen bireyler olmalarını isteyebiliriz ve bunun gerçekleşmesi için öğretmenler olarak üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmeliyiz.

KAYNAKLAR

- AĞCA, Hüseyin. (2001). **Sözlü ve Yazılı Anlatımda Türkçenin Kullanımı**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları..
- AKTAŞ, Şerif - GÜNDÜZ, Osman. (2001). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**: Ankara.Akçağ Yayınları.
- FOWLER, W.S. (1989). **Progressive Writing Skills**. Nelson. London.
- KANTEMİR, Enise. (1991). **Yazılı ve Sözlü Anlatım** Ankara: I. Ankara Üni. Eğit. Fak. Yay.
- KIRAN, Zeynel. (1996). **Dilbilim Akımları**. Ankara: Onur Yayınları.
- KOMİSYON. (1998). **Türkçe Sözlük**. Ankara: TDK Yayınları.
- KOMİSYON. (2000). **Türkçe Programı**. Ankara: MEB Yayınları.
- OĞUZKAN, Ali. (2001). **Örneklerle Türkçe ve Kompozisyon Bilgileri**. Ankara: MEB Yayınları.
- ÖZBAY, Murat. (2000). **İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri**. Ankara.
- ÖZDEMİR, Emin-BİNYAZAR, Adnan. (1979). **Yazma Sanatı**. İstanbul: Varlık Yayınları..
- TURAL, Sadık Kemal. (1979). *Yazmak Sanatı*. Ankara: **Milli Eğitim ve Kültür**.
- YAMAN, Ertuğrul - KÖSTEKÇİ, Mehmet. (1998). **Türk Dili ve Kompozisyon**. Ankara: Gazi Kitabevi.